

БЕЗБЕДНОСЕН КОНЦЕПТ НАСОЧЕН КОН ЧОВЕКОТ

Сергеј ЦВЕТКОВСКИ

341.231.14:355.45

АПСТРАКТ

Човековата безбедност или поточно концептот на човекова безбедност е замисла за развој на практика која е „малку“ поинаква од веќе воспоставената „политика“ на мултинационални принципи кои се во перманентен развој, а се однесуваат на безбедноста и владеењето. Тоа е обид за делување, но и спонтан процес на развивање на научно сфаќање кое им противречи на традиционалните замисли за безбедноста. Она што се наметнува е дека таа замисла или концепт не е баш лесно разбирлив или потполно објективен како мисла. Тоа е така, затоа што може да се издвојат четири различни, понекогаш компетитивни пристапи кон човековата безбедност кои се одраз на различни социолошко, културни и геостратежиски ориентации. Или можеби концепт кој е помалку нереален или премногу амбициозен. Во насока на „напреднатата идеја“, трудов укажува дека искусственото проучување веќе дава основа за формирање на поддржувачка позиција на размислувањето за човековата безбедност, кое можеби споро, но сигурно се препознава и имплементира од донесувачите на одлуки, наспроти доследноста на цврстата нео/реалистичка одреденост.

Клучни зборови: Безбедносен концепт, напредна идеја, човекова безбедност.

ABSTRACT.

The Human security or the concept of human security is an idea for development of practice that is “little” different than an already set up “politics” of multinational principles in permanent evolution in relation with security and governmenting. It is a trial of act, but also it is a spontaneous process of development of scientific knowledge opposite to traditional theories of security. What is stressed is that this idea or concept isn’t easily understandable or quite objective as a thought. It is because; it is possible to point four different, sometimes competitive approaches towards human security, which are reflection of different social, cultural and geostrategics orientations. Or maybe it is a concept that is a less real or too ambitious. In direction of an “advanced idea”, this paper shows that empirical research has already given basics for forming the supporting position for thinking over human security, consideration that maybe slow, but for sure is recognized and implemented by decision owners, opposite to consistence of hard neo/realistic determination.

Key words: Security concept, advanced idea, Human security.

Вовед

Во рамките на меѓународните односи, концептот на „безбедност“ е перманентна тематска расправа, кој уште од последната деценија на минатиот век како модел за безбедноста почна да привлекува внимание и да биде предмет на национални и меѓународни академски проучувања. Иако во денешно време нашите основни животни потреби многу малку се имаат променето/зголемено, барем во биолошка смисла, многу повеќе се има изменето нашето сфаќање и пристапот за постигнување и одржување на безбедноста. Безбедноста е основата на нашето индивидуално и групно опстојување. Таа е една општа добивка од која останатите животни вредности можат единствено да профитираат. Во поширока смисла, концептот на „човекова безбедност“ ја става личноста/поединецот како главен објект на безбедноста, за разлика и спротивно од традиционалниот концепт, кој беше фокусиран на територијата и државната сувереност. Како всушност овој модел на „човекова безбедност“ ја преориентира безбедноста од традиционалниот модел? Ова прашање не е некаков едноставнодебатен, концептуален или политички предизвик, тоа е многу поголемо суштинско прашање. Што е тоа што го прави концептот повеќеаспектен? И колку концептите на „човековата безбедност“ и „националната безбедност“ се меѓусебно хармонизирани?

Она на што овој концепт укажува е дека не се работи за некаков заеднички концепт или некаква нова „школа на размислување“. Наместо тоа, укажува на различни, понекогаш меѓусебно компетитивни сфаќања за човековата безбедност кои можат да одразуваат различни културносоциолошки и геополитички насоки. Трудов расправа дека, никнувањето на концептот на човекова безбедност - како широк, повеќеаспектен став за безбедноста кој е во постојан развој - се одразува на влијанието на различните принципи и вредности во меѓународните односи. Во позитивна смисла, трудов укажува дека искуството веќе ја потврдува мислата за човековата безбедност која полека, но сигурно сè повеќе се прифаќа од донесувачите на одлуки, наспроти логиката на цврсто воспоставениот реализам.

Национална безбедност или човекова безбедност?

Безбедноста на меѓунационално ниво беше традиционално сфатена како (воена) одбрана на територијата. Станува збор за анархичен систем на држави кои се во постојана потрага по безбедност заснована на (воена) моќ. Ова во теоријата на меѓународни односи е познато како *структурен реализам*. каде иако се можни промени внатре во државите, системот останува да биде егоистична, анархиска и хиерархиска арена каде рамнотежата го диктира однесувањето на единките држави (Vols, 2000). Одовде, националната безбедност е нужна потреба во одбраната на територијата и одвраќање од надворешните воени закани. Но, сосема е извесно дека постојат уште многу други закани по безбедноста. За голем број луѓе во светот вистинските закани за нивната безбедност доаѓаат од друга насока: болести,

глад, загадувањето на околината, криминалот, па и домашното насилство.¹⁴² За други пак, многу поголема опасност доаѓа од нивната сопствена држава отколку од некоја друга држава. Ставовите и институциите кои ѝ даваат предност на „високата политика“ над болеста, гладот или неписменоста се всадени во меѓународната политика и донесувањето одлуки. Ова, само по себе не значи дека човековата безбедност е во спротивност на државниот суверенитет, зашто државата како збир на можности и средства останува да биде главниот обезбедувач на безбедноста. Но, сепак, од друга страна се укажува дека меѓународната безбедност која традиционално е дефинирана како територијален интегритет, не секогаш е во корелација со човековата безбедност и дека пренагласувањето на националната безбедност може да биде за сметка на човековите потреби и благосостојба. Традиционалните замисли за национална безбедност се нужен услов но не и доволен услов за човековата благосостојба. Па, така, граѓаните во државите кои се безбедни според традиционалниот концепт на безбедност, всушност можат да бидат сериозно загрозувани до тој степен што неминувано наметнува да се размислува за воспоставување нов концепт. Новиот концепт кој произлегува од потребата за нов исправен пристап кон безбедноста е концептот на *човекова безбедност*. Важно е да се напомене дека човековата безбедност не го игнорира значењето на националната безбедност, зошто безбедноста на поединецот помеѓу другите работи зависи и од националната безбедност.

Еволуција на мислата за Човекова безбедност

Човековата безбедност се однесува на слободата, во потесна и поширока смисла и на човековите права. Таа е ослободеност од немаштија, ослободеност од потреби и отсуство на страв. Човековата безбедност е наметлив, пред сè еден етички концепт, но сепак концепт кој е заснован на искусствено расудување за постигнување на нешто подобро. Како прво, наметливоста произлегува во смисла на аргументите дека постои морална одговорност на оние кои ја поседуваат способноста да ја прошират (да ја наметнат) безбедноста за оние на кои сериозно им недостасува безбедност, преориентирајќи ја безбедноста на една индивидуа (во прераспределувачка смисла), во севкупниот контекст на промени во политичкото општество и појавата на меѓудржавни норми поврзани со човековите права. Како второ, се потпира на искусствено расудување кое се однесува на воспоставувањето на стабилност помеѓу државите и во рамките на државите. Постои распространето разбирање дека лишувањето од човековата безбедност – како што се на пр. сериозната злоупотреба на човековите права, социоекономското изолирање и деградацијата на природната околина – има директно влијание на мирот и стабилноста во и помеѓу државите.¹⁴³ Оттука, во

¹⁴² Законите според Галтунг се директни и индиректни. Индиректните се не секогаш јасно видливи и препознатливи. Кај нив не може секогаш директно да се трага до причинителите. Таквото насилство е вградено во структурата (на општествениот систем). Покрај структуралното насилство, тој во 1990 год. го воведува и концептот на Културно насилство.

¹⁴³ Така на пр. во Македонија во 2001 год. „ насилството беше генерирано од проблемите во врска со прашањата за човековите права и правата на малцинствата, односно борбата за човекови права...Еднаш Уставот се лоцира како причина. Другпат долгогодишната репресираност на

последнава декада на единката ѝ беше даден поголем третман во принципите на однесување и меѓународно управување. Промените во пристапите и (можеби на *пониско* ниво) промена во политиките - ставаат зголемен нагласок на човековите права и потреби во модел на човекова безбедност кој оди подалеку од традиционалниот воен концепт на безбедност во кој државата е примарниот објект на безбедност. Ова за последица има појава на нови принципи и институции како на регионален така и на глобален план, вклучувајќи прашања почнувајќи од општиот развој, криминалот и хуманитарното право, човековите права, па сè до економијата и демократијата. Принципите се тие кои треба да бидат поддржани од национални и интернационални институции вклучувајќи ги ООН, голбалните економски и финансиски институции, регионални организации, државни институции и невладини организации.¹⁴⁴ Овие норми имаат очигледно влијание врз меѓународните односи, ефект за чие објаснување не е доволен конвенционалниот структурен реализам.

Каде е потеклото на ваквиот развој? Прво, крајот на Студената војна го растопи биполарниот модел на меѓународни односи и го засили чувството за „безбедносната дилема“ што обезбеди изговор за проширување на национално-безбедносната парадигма. За време на Студената војна доминираше моделот на реализам во меѓународните односи, според кој, меѓународните политики беа засновани на потребата државите да преживеат и да ја зголемат моќта во анархичниот систем на одвраќање и противтежа. Сите приоритети и потреби внатре во државите беа второстепени според ваквиот пристап (Morgentau, 1948). На концептот на Човекова безбедност треба да се гледа како на проширување на оваа постара традиција и во контекст на пошироката безбедносна расправа. Променливиот контекст по Студената војна има донесено зголемена можност (во академските кругови пред сè) да се обрати внимание на глобалните проблеми, меѓу кои, проблемите на популацијата и животната средина, етничката борба, справувањето со оружјето за масовно уништување, илегалната трговија со дрога и ХИВ/СИДА на меѓународно ниво, во рамките на поширокиот концепт за мирот и безбедноста.

Второ, глобализацијата се јавува како суштинска за овој променлив контекст. Ова генерално се однесува на либерализацијата и комерцијализацијата на националните економии во услови на широко распространетата мрежа на меѓународни правила и стандарди кои се кодификувани и прифатени, па дури и засилени, од регионалните и глобалните организации и режими. Процесот на сложена меѓузависност веројатно се има продлабочено и со управувањето на општиот пазар. Значењето на мултилатерализмот во

Албанците од страна на Македонците. Додека, пак, третпат обесправеноста да учат на албански јазик во високото образование, кое ги дискриминира Албанците.“ Исто така, во овој контекст треба да се потенцира уште еден извор на фрустрација меѓу Македонците и Албанците. Тешката социјална и економска ситуација истовремено ги погоди и Македонците и Албанците.“

Види Митревска, М., А. Гризолд, В. Бучковски, и Е. Ванис. (2009). *Превенција и менаџирање конфликти-случај Македонија*, Скопје, Бомат графикс-Скопје, 106, 104.

¹⁴⁴ Активната партиципација во овие институции изискува поголема репрезентативност и демократичност, но постигнувањето на демократичноста не треба да биде за сметка на парализирање на процесите на одлучување и имплементација.

надворешната политика ги нагласува обичајот и логиката на колективното справување со заедничките проблеми. Можеби во различна мера, но, сепак, повеќе влади би прифатиле дека уништувањето на животната средина, нееднаквоста во глобалните приходи, интернационалната миграција која се јавува како резултат на пораст на популацијата, распространување на болестите, трговијата со дрога, интернационалниот тероризам и граѓанските конфликти се проблеми кои побаруваат колективно справување. Ваквата агенда се поклопува со концептот на хумана безбедност и пошироката алтернативна безбедносна расправа.

Трето, наложувачките промени се поткрепуваат и произлегуваат од ваквиот развој и искористувајќи ја инертноста и сопствената шанса која се вклопува во очекувањата и стандардите на владеење во и помеѓу заедниците, ја имаат трансформирано природата на политичката заедница. Она што е тековна промена е интернационализацијата на етички стандарди со влијание врз националните закони и норми. Во контекст на различни социјални, политички и технолошки процеси границата помеѓу националното и интернационалното е значително избришана во бројни области кои се однесуваат на владеењето и социоекономската организација. Срушен е принципот на сувереност и немешање во внатрешните работи на државите. Облиците на владеење, човековите права и половата еднаквост, правото за напредување и образование, сите тие како причинители за промената станаа (а подоцна и идентификувани како) меѓународни проблеми. Демократијата ако и воопшто некогаш била, повеќе не е прашање кое е ограничено со територијално затворени заедници. Одоздола па нагоре, човековата свест за правата и нивното побарување, во контекст на соседството, националните колективитети и глобалните режими, очигледно пројавуваат ефект. Соодветно на тоа и ќе се развиваат очекувањата на луѓето и ставовите кон управувањето и власта изразени на најразлични начини.

Промената која го има преориентирано размислувањето за безбедноста е и со позитивен и со негативен мотив. Во позитивна смисла, претставува одраз на полтичка еманципација. Меѓународните дебати за демократија, информациона технологија, сознанието за придонесот на цивилното општество кон домашната и меѓународната политика, сето тоа укажува на една развојна меѓународна динамика. Доколку се земат предвид движењата за олеснување на долговите, залагањата кои кулминираа со забрана на нагазните мини, или пак демонстрации кои повикуваа за Економски безбедносен совет со право на вето, може да се забележи една широка лепеза на учесници, нивни сојузи и планови во функција кои нè носат подалеку од традиционалниот опфат на меѓународната политика. Во негативна смисла, одредени институции и вредности како на пр. неолибералниот пазар, покажуваат силна неусогласеност со човековата безбедност. Интересот за човековата безбедност е одговор на перцепираниот пораст на закани за човековата безбедност. Врвна помеѓу сите нив, глобализацијата, има гласни опоненти кои укажуваат дека таа им ги одзема правата на послабите заедници, им се заканува на домашните економски делувања, ја продолжува доминацијата „на големиот родител“ и резултира со социјална нееднаквост.

Глобализацијата, додека ги препознава воената моќ и територијалните прашања како значајни во секакви услови, сепак фокусот на моќта го става во позадина и е прокупирана со успешна манипулација на знаењето и парите. На страна од ваквото пристрасно мислење, Програмата за развој на ОН од 1999 дава веродостојни податоци кои покажуваат дека придобивките па дури и можностите од глобализацијата не се подеднакво распределени. „Новата геополитика е обликувана од затскриени, неизбрани и непредвидливи лидери кои делуваат во рамките на различни сцени првенствено на регионалниот и глобалниот капитал“.¹⁴⁵ Улогата на државата е реартикулирана за да служи како ефикасен инструмент за глобализацијата *од горе*. Произлегува дека, човековата (не)безбедност може да биде сфатена не како некое (не)избежно случување, туку како директна последица на постоечките структури на моќ кои одлучуваат кој ќе го ужива правото на безбедност, а кој нема (Thomas и Vajlkin, 1999). Оттаму, „ослободување од угнетувачките структури на моќ, било да се тоа глобални, национални или локални по потекло и досег, се поподходни за хуманата безбедност“.¹⁴⁶ За да се подобри заедничката безбедност на државите и граѓаните е потребна политичка борба во името на безимотните, раселените, гладните и оние чии основни права се злоупотребени.

Четири сфаќања за Човековата безбедност

Според Кофи Анан, поранешен Генерален секретар на ОН, човековата безбедност ја сочинуваат: независноста од немаштија, ослободеноста од потреби и отсуството на страв. Но, тие едвај да можат да бидат предмет за истражување, а уште помалку некаква политичка ориентација. Основниот концепт на човекова безбедност, ориентација кон сите аспекти на безбедноста и во интерес на индивидуата, има поттикнато широк вариетет на прашања. Самата широчина на прашањата се заканува да ја замати разбирливоста на концептот, особено во политичка смисла. Сите тие (безбедносни прашања) би можеле да се групираат во четири, делумно преклопливи категории: основни човекови потреби, човеков развој, наметливост и изменета безбедност. Тие не се нешто што е општо и уникатно, на некој начин, тие повеќе се одреден тек на мисли. Разликите повеќе произлегуваат од нагласокот кон субјектите/објектите, начините и средствата, отколку од постоењето на некакви одделни типологии. Така, на пр. концептот на „изменета безбедност“ кој е подолу презентираан би можел подобро да се дефинира како „нетрадиционална безбедност“, при што објект на безбедноста останува да биде државата, додека предизвиците се недржавни или невоени. Се поставува прашањето колку се меѓусебе хармонизирани различните интерпретации на човековата безбедност.

¹⁴⁵ (Falk, 1999: 17)

¹⁴⁶ (Thomas and Wilkin, 1999:3)

Основни човекови потреби

Пристапот на фундаментални човечки потреби суштински е презентираан во Програмата за развој на ОН: основна економска безбедност, храна, здравствена безбедност, лична безбедност, безбедност на животната средина, безбедност на заедницата и политичка безбедност. Извештајот за Човеков развој на програмата за развој на ОН од 1994 година го популаризира овој концепт: „За повеќето луѓе денес чувството за небезбедност произлегува повеќе од грижата за секојдневниот живот отколку од стравот од катаклизматичен светски настан. Безбедноста на вработувањето, приходот, здравјето, безбедноста на животната средина, обезбедувањето од криминал се пројавените грижи на човековата безбедност низ целиот свет“.¹⁴⁷ Повеќето луѓе инстинктивно знаат што значи безбедност. Таа значи безбедност од константните закани како глад или болести, криминал или репресија. Таа е релевантна за сите луѓе, секаде и во богатите нации и во сиромашните. Заканите за нивната безбедност може да се разликуваат: глад и болести кај сиромашните, а дрога и криминал кај богатите, но заедничко е дека тие закани се реални и во постојан пораст.

Произлегува пораката дека човековата благосостојба е најдобриот показател за безбедност. „Тоа значи, како прво, сигурност од хронични закани како глад, болести и репресија. И второ, значи заштита од ненадејни и болни нарушувања во навиките на секојдневниот живот, било во домовите, на работното место или заедниците“.¹⁴⁸ Моделот на УНДП се потпира на два става: во центарот на човековата безбедност се луѓето и безбедноста на човекот е универзална грижа. Иако интензитетот на одредени закани варира од земја до земја¹⁴⁹, сепак тие претставуваат општа закана за сите. Компонентите на човековата безбедност се меѓузависни, јасно изразените закани за човековата безбедност не се ограничени на поединечни заедници и човековата безбедност полесно се постигнува низ навремена превенција. Нагласокот во овој пристап е на сигурноста и на слободата, особено во критични ситуации, за разлика од (по)широкиот пристап на *човеков развој* кој се однесува на проширувањето на изборот кој веќе луѓето го имаат. Препораките на УНДП како политичка програма се добро познати: преку помошта за намалување на сиромаштијата да се стаса до благосостојба (отколку само некаква декларирана политичка приврзаност или чисто комерцијални врски) и прераспределување на одреден сооднос на постоечката надворешна помош за најсиромашните нации како социјална сигурност за базични потреби за благосостојба; воспоставување на Светска социјална повелба; реализирање на обврските засновани на „мировната дивиденда“; и воспоставување *Фонд за глобална човекова безбедност*, кој би се однесувал на заедничките закани за човекова

¹⁴⁷ (УНДП, 1994:3)

¹⁴⁸ (УНДП, 1994:23)

¹⁴⁹ Постојат значајни варијации и помеѓу земјите на ниво на провинции или општини. Фреквенцијата на насилнички криминал, насилството против жената и децата, внатрешните конфликти, владината репресија, пристапот до основните права и потреби, еколошката деградација и сл. Значително ќе варира од една земја до друга и помеѓу општините внатре во земјите.

безбедност и би бил заснован на меѓународните извори на приход. Новата безбедносна агенда има многу мала можност за употреба на сила. Претходното знаење за човековите потреби ги поврзувало тие потреби со концептот за превенција на конфликтите и нивно разрешување, аргументирајќи дека задоволувањето на основните човекови потреби е суштинско кога се обрнува внимание на корените-причинители на конфликтите. (Бартон, 1990). Тука тврдењата се прилично издржани: многу од денешните конфликти се случуваат внатре во државите и имаат социјални и економски корени, споени со бунтовништво од екстремни облици на политики и борби за идентитет во ситуации на негово лишување.

Човеков развој

Размислувањето за човековиот развој би претставувало модел на општествена благосостојба, кој на развојот гледа како на основна вредност од која останатите општи добра и слободи можат да се надградуваат. Таквиот развој е суштински за исполнување на индивидуалната активност и безбедност. Иако ваквиот модел е многу близок до оној на основните човечки потреби кој беше споменат погоре, сепак потребно е да се укаже на разликата. *Човековиот развој* е поширок концепт. Тоа е процес на проширувањето на изборот кој луѓето во животот го имаат, практикување на изборот безбедно и слободно и да бидат уверени дека она што го поседуваат денес нема да го изгубат утре. Размислувањето за општествената благосостојба оди подалеку од неопходните човечки потреби и не е ограничено на основниот минимум за преживување и безбедност. Линкот помеѓу нив е прогресот, кој во една област ги зголемува шансите за прогрес во другата. Според тоа, на развојот треба да се гледа како на средство за постигнување на цел, а не како на самата цел. Со развојот би требало да произлезе и одреден степен на правичност и општ развој на сите луѓе: материјално, духовно, интелектуално... Тука постои една силна опстојлива перспектива: поединците и заедниците имаат право да работат и живеат, но притоа да не ги лишуваат идните генерации од нивната можност за истото. Не помалку значајно е и почитувањето на културната разновидност: како осигурување дека националните и интернационалните развојни политики, најочигледно либерализацијата, нема да ги избришат локалните начини на политичка, економска и општествена организација.

Размислувањето за општествена благосостојба истакнува дека е несомнено важно да се има разбирање за различните форми на капитализам, земајќи ги предвид сосема различните состојби во светот. Тој воопштено земено, го поддржува развојот низ приватната сопственост. Она што е суштински нужно е воспоставување рамнотежа помеѓу *селективниот* пристап, според кој проблемите и решенијата се насочени кон луѓето кои се погодени од истите тие проблеми, на локално ниво и *интеропштествениот* пристап, интернационален или глобален. Организирачките принципи на партнерство помеѓу различните типови на учесници (влади, НВО и приватниот сектор) се исто така суштински за дебатите за човеков развој.

Мирот, развојот и демократијата се меѓусебно поврзани, па оттука и стратегиите за човекова безбедност треба да бидат интегрирани и опсежни. Во услови на стратeгиска политика, ефектите од глобализацијата не би требало да им се препуштат само на пазарните сили: извесен степен на контрола и институционализација мора да постои за да се обезбеди дека придобивките од економскиот развој се порамномерно распределени и дека негативните последици и нестабилноста од глобализацијата ќе бидат минимизирани. Овој пристап е и посреднички ориентиран: развојот е во сендвич позиција помеѓу слободите. Слободата е првенствена цел на развојот, но таа е исто така и негово основно средство.

Наметливост

Човековата безбедност е насочена кон поединечно човечко ниво, па дури и ако е во спротивност со државниот суверенитет. Моделот на наметливост уште познат и како интервенционистички фокус кон човековата безбедност, смета дека безбедноста на државата, традиционално замислена, не секогаш ја овозможува безбедноста на граѓаните. „Овој концепт е во суштината на хуманитарните интервенции насочени кон подобрување на условите за живеење на бегалците, раселените лица поради конфликти, кризи и сл.“¹⁵⁰ Трендот на современиот конфликт, кој рефлектира високо ниво на цивилна војна и распаѓање на држави, има резултирано со пропорционално зголемен број на жртви и раселување на цивили, особено жени и деца.¹⁵¹ Ова е кршење на широко поддржаните меѓународни легални инструменти и обичајни норми, од кои некои – како на пр. Конвенцијата за геноцид, побаруваат акција за превенција на насилството.¹⁵² Според ваквото резонирање, неизбежниот заклучок е дека акцијата мора да се преземе за да се ублажи големото човечко страдање, па дури и ако тоа понекогаш се коси со државните права. Оттука „хуманитарната интервенција“ и останатите форми на принуда се натпреваруваат во арената на човековата безбедност. Човековата безбедност станува сè позначајно политичко прашање за демократските влади. Промоцијата на човековите права, демократијата и развојот претставуваат заштита од нестабилни државни системи и внатрешни конфликти. Концептот на човекова безбедност воспоставува нови мерки за проценување на успехот или неуспехот на националните и интернационалните безбедносни политики, имено дали овие политики ја подобруваат заштитата на цивилите од државно спонзорираната агресија и

¹⁵⁰ Види Митревска, М. (2005). *Хумана безбедност*. Прирачник. Скопје.

¹⁵¹ Карнеги комисијата за Превенција на смртоносни конфликти, нагласувајќи широко прифатено верување, изјавува: „Овие внатрешни конфликти обично се водат со конвенционални оружја и се потпираат на етничко протерување и уништување. Многу повеќе цивили се убиени отколку војници (според една проценка во однос од 9:1), и завојуваните употребуваат стратегии и тактики кои намерно целат кон жените, децата, сиромашните, слабите...Во некои војни денес, 90 проценти од тие што се убиени во конфликт се неборци, споредено со 15 проценти од почетокот на векот. Само во Руанда, приближно 40 проценти од популацијата е убиено или раселено од 1994“ (Carnegie Commission, 1997: 8,21).

¹⁵² Ова ги вклучува Универзалната декларација за човекови права од 1948, Интернационалната одредба за граѓански и политички права во 1966, Конвенција за превенција и казнување на криминалот на геноцид, и Конвенцијата против измачување и останати сурови, нечовечки, или деградирачки постапки или казнување, -како дополние на бројни регионални инструменти.

цивилните особено етнички конфликти?¹⁵³ Во своето обраќање до Генералното собрание во септември 1999 година, тогашниот Генерален секретар на ОН Кофи Анан се повикал на развивање на меѓународни норми во корист на интервенција за заштита на цивили од масовни масакри, страдање и насилство. Таквата активност е еден од начините на кои владата на Канада пристапува кон човековата безбедност. Каде се корените на ова? Верувањето дека државниот суверенитет не претставува ненадминлива пречка за принудна акција во ситуација на опасно страдање на луѓето е одразено во одлуките на Советот за безбедност на ОН поврзани со Сомалија и Босна и со основањето на трибунал за воени злосторства, на тој начин создавајќи цврста врска меѓу човековите права и одржувањето на меѓународниот мир и безбедност. Овој концепт дозволува употреба на воена сила за на пр. да се одврати геноцид или етничко чистење. Во таков случај интервенцијата се оправдува со хуманитарни цели. Хуманитарната интервенција останува да се применува ад хок и да биде заснована на интереси и е водена од јавната медиумска перцепција за она што е добро или лошо. Одлуката за тоа кој треба да интервенира и во какви околности, му пркоси на политичкиот консензус, настрана од било каков облик на институционална или легална основа, јасно предизвикувајќи го основното начело на меѓународниот систем и меѓународното право: суверениот интегритет и немешањето во внатрешните работи на државите. Сепак, при соочување со масовно кршење на основни човекови права и иако на непостојана и од интереси водена основа, хуманитарната интервенција останува како можна опција. Независно од тоа што принципите се оспорувани, тие сепак постојат. Се наметнува проблемот како да се создаде постојан механизам заснован на консензус, кој одлучува каде, кога и како да се интервенира во состојба на големи човечки страдања.

Изменета безбедност

Сосема поинакво размислување/толкување се фокусира на „нетрадиционалната безбедност“ и на „суровото општество“: проблеми како епидемијата (особено СИДА), дрогата, лесното вооружување, противпешадиските мини, информатичката војна, трговијата со луѓе... Според тврдењата, политичките, економските и технолошките измени кои му овозможуваат процут на процесот на глобализација, исто така им дозволи на „мрачните“ сили да ги искористат истите тие можности и да наметнат сериозни предизвици за демократијата, напредокот и безбедноста. А кога безбедноста на луѓето е под удар во некој дел од светот, веројатно е дека ќе се инволвираат и други нации. Феминизмот, етничките конфликти, распаѓањето на општествата, тероризмот и загадувањето на околината не се повеќе изолирани настани затворени во државните граници. Нивните последици патуваат низ светот.¹⁵⁴ Истите процеси кои овозможуваат развој на пазарите и слободно движење на

¹⁵³ Axworthy, L. (1999). NATO's new security vocation. Nato review.

¹⁵⁴ Неколку очигледни факти го идицираат степенот на проблематичност. Глобалната трговија со илегални наркотици му конкурира на приходот на најголемите мултинационални компании при што опслужува пазар со 200 милиони луѓе, пазар вреден 400 милијарди долари, давајќи им

добрата, луѓето и капиталот, исто така овозможуваат и препознатливо негативни облици на поврзаност. Така, епидемиолошките закани се прилично реален предизвик за безбедноста.¹⁵⁵ Уште на првиот состанок во 2000 година Советот за безбедност се беше фокусираше на влијанието на СИДА-та врз мирот и безбедноста во Африка.¹⁵⁶ Владата на САД, исто така ја беше означила СИДА-та како безбедносна закана, но и други заразни болести покажуваат знаци на подем. Справувањето со ваквите закани, додека се одржуваат личните и економските слободи кои се суштински за современите демократски општества, останува да биде главниот предизвик.

Во моделот на „изменета безбедност“ покрај фокусот на индивидуата, централен објект на безбедноста и понатаму останува да биде државата, иако и предизвиците и одговорите се имаат битно променето. Бидејќи секогаш се работи за слаби државни институции, благодареејќи на недоволен развој или корупција, решението делумно лежи во засилувањето на државниот капацитет и засилување на државните капацитети на другите со што неповолното прелевање од негативните сили ќе биде задржано. Спротивно, моделите на „основни потреби“ и „благосостојба“ од човековата безбедност, ја нагласуваат индивидуата или луѓето како фокус независно од суверенитетот или безбедноста на државата. Но, сепак и тие признаваат дека лишувањето од човековата безбедност може да развие предизвици за државата као на пр. цивилните нереди. Поевтино и почовечки е да се отстрануваат закани порано отколку подоцна. Краткотрајната хуманитарна помош не може да ја замени долгорочната поддршка за развој. Оттука и констатацијата дека поврзаноста помеѓу хуманата безбедност, нетрадиционалната безбедност и конвенционалните концепти на безбедност е прилично сложена и ќе бара дополнително истражување.

Овие различни пристапи на човековата безбедност се двојат по својата насоченост според проблемите што ги третираат во рамките на човековата безбедност и методологијата која ја користат; се разликуваат во услови на актерите, институциите и политиките кои ги предлагаат за реализирање на човековата безбедност. Не постои општоприфатен став за ниту еден фокус или методологија. Било кое истражување на човековата безбедност доколку е искрено, неизбежно би вклучило високополемични дебати кои се однесуваат на политичко-економската и културна организација и на државниот суверенитет. Така, наметливиот модел на човекова безбедност со неговата асоцијација на хуманитарни интервенции, најочигледно е во заостреност со принципите на државниот суверенитет и плановите на политичките заедници за изградба на нација и човекови права. Тој

можност на одредени ентитети да командуваат со приватни армии и да претставуваат закана за одредени држави. (Калвани, 2000:3). Бизнисот со продажба на жени и девојки е вреден околу 7 милијарди долари годишно. (Калвани, 2000:3).

¹⁵⁵ Според податоците на Светската здравствена организација во 2006 год. 1,3% од возрасната светска популација биле носители на ХИВ. Само во САД имало 40000 нови случаи во последната година. Таму заболените од СИДА сочинуваат 10% од заболените од СИДА на светско ниво. Од 1981 год. до 2006 год. Процентот е дека вкупно во светот од СИДА починале повеќе од 25 милиони. Според UNAIDS во 2008 било проценето дека вкупно во светот со СИДА живеат 33 милиони. Од 2,7 милиони ново инфицирани 67% живеат во суб-Сахарска Африка. Достапно на http://data.unaids.org/pub/Report/2009/jc1736_2008_annual_report_en.pdf.

¹⁵⁶ Според UNAIDS во 2008 било проценето дека вкупно во светот со СИДА живеат 33 милиони. Од 2,7 милиони ново инфицирани 67% живеат во суб-Сахарска Африка. Достапно на http://data.unaids.org/pub/Report/2009/jc1736_2008_annual_report_en.pdf.

претставува отворена спротивност на социоекономскиот нагласок на развојните пристапи кои се сомневаат во врска со интервенцијата, и според мотивите и според ефективноста. Или друг пример, со образложението дека ние не можеме целосно да размислуваме за човековата безбедност ако претходно не дискутираме за еднаквоста на половите; дека „еманципирањето на жените е предуслов за човековата безбедност“.¹⁵⁷

Заклучок

Несомнено е влијанието на мислата за човекова безбедност врз меѓународните односи. Човековата безбедност не е само начин на размислување. Таа не е само теорија. Таа ги користи научните теории. Прашањата за власта и безбедноста кои се потпираат врз индивидуата се важен чинител на заемно делување на билатерално и мултилатерално ниво. Заемната условеност на проблемите, а со тоа и на решенијата, поврзани со човековата безбедност и транснационалната стабилност се поместени од академскиот домен и постепено, полека, се прифаќаат од владите. За концептот на Човекова безбедност да стане широко прифатен од владите ширум светот, потребна е истражувачка програма и пред сè време. Истражувањата покажуваат дека насочувањето на безбедноста кон човековите потреби може да биде поуспешно, поекономично, постабилно во системска смисла и етички поприфатливо отколку замислата за безбедноста која се потпира исклучиво на воената одбрана на територијата. Истражувањето за човековата безбедност треба да биде насочено кон продлабочување на разбирањето за развојот на безбедносната агенда и на практичното покажување како ова разбирање може да се искористи за изводливи политички опции. Истражувањата би воделе до предлози (демонстрирајќи општествена констатација), а тоа пак води кон препораки за одредена политика. Некои од нив, кои се засноваат на очигледна добивка, веќе се прифатени, влијаат на политиката и придонесуваат за појавата на транснационални норми кои имаат значајно влијание врз животот на луѓето.

Треба да се почне со проширување на националната безбедност надвор од државата, со интегрирање на националната и човековата безбедност. Трговијата со оружје, глобализацијата, популационата политика, трговијата и човековите права, сиромаштијата и гладот, половите, децата во конфликт, крадењето на технологии и медицински патенти, проблемите на животната средина, биоинженерингот и бегалците (раселените се само некои од областите на кои не може повеќе да им се пристапува изолирано од врската со пошироките слоеви на безбедноста). Слично, порастот на мноштвото актери, меѓу кои цивилното општество и приватните комерцијални организации, се поврзуваат во синергетичко партнерство за да се справат со тие проблеми и да извлечат корист од еволуирачката меѓународна сцена. Напредни решенија за безбедносните предизвици можат да произлезат од истражувачките резултати и да имаат реален учинок. Останува должноста

¹⁵⁷ (Наг, 1999:95)

за општествените научници да ги насочуваат своите истражувачки активности имајќи го ова на ум и со тоа да го исполнат ветувањето за напредните идеи и вредностите.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Axworthy, L. (1999). *NATO's new security vocation*. Nato review.
2. Burton, J. (1990). *Conflict: Resolution and prevention*. Basingstoke, England: Macmillan press
3. Carnegie Commission on preventing deadly conflict (1997). *Preventing deadly conflict. Final report*. New York: Carnegie Corporation of New York
4. Calvani, S. (2000). *Eastern Horizons*. UN international drug control programme, no.1, march:3
http://www.unodc.org/documents/eastasiaandpacific//Publications/eastern_horizons/EH01.pdf
5. Falk, R. (1999). *Pursuing the quest for human security*. In *Worlds apart: Human security and global governance*, edited by M. Tehranian, pp. 1-22. New York: I. B. Tauris.
6. Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Fifth Edition, Revised, New York: Alfred A. Knopf, 1978, pp. 4-15
7. Митревска, М., А. Гризолд, В. Бучковски, и Е. Ванис. (2009). *Превенција и менаџирање конфликти-случај Македонија*, Скопје, Бомат графикс-Скопје.
8. Митревска, М. (2005). *Хумана безбедност*. Прирачник. Скопје.
9. Newman, E. (2001). *Human security and constructivism*. *Visions of international studies: International studies perspectives* 2, pp. 239-251.
10. Ul-Haq, M. (1999). *Global governance for human security*. In *Worlds apart: Human security and global governance*, edited by M. Tehranian, pp 79-94. New York: I. B. Tauris
11. Thomas, C., and P. Wilkin, eds (1999). *Introduction to Globalization, human security and African experience*, pp. 1-19. London: Lynne Rienner.
12. UNDP (1994). *United nations human development report, 1994*. New York: United Nations
13. UNDP (1999). *United nations human development report, 1999*. New York: United Nations
14. Waltz, K. N. (2000). *Structural realism after the cold war*. *International security* 25(1):5-41